

SUBA János*
Az 1927. évi kereskedelmi egyezmény
és a határszéli forgalom.

Absztrakt

A trianoni békediktátum évezredes családi, gazdasági, kulturális egységeket metszett el. Ebből fakadóan számos gond keletkezett. Ezen a helyzeten igyekezett úrrá lenni a Csehszlovák Köztársaság és a Magyar Királyság az 1927. évi magyar-csehszlovák kereskedelmi egyezménnyel.

Kulcsszavak:

1927. évi magyar csehszlovák kereskedelmi egyezmény ; magyar csehszlovák határszéli forgalom 1920-1938 ; kihatárforgalmi útiokmányok a magyar csehszlovák határon 1920-1938 ; határátkelőhelyek a magyar-csehszlovák határon 1920-1938 ; határsáv és határkerület a két világháború közötti Magyar Királyság határőrizetében

Abstract

Trianon peace dictatum mutilated Hungary. 2/3 of its territory and 50% of its population. As a result of the designation of new borders, there were many problems. One of these difficulties was the Komárom border station, which, in the end, remained unresolved until the Southern Lights of the Felvidék were backed up until the Hungarian and Czechoslovak governments signed a border traffic agreement in 1927.

Keywords:

the border inspection post of Komárom ; Hungarian-Czechoslovak border traffic convention ; border stations at the Hungarian Czechoslovak border between 1920 and 1938 ; János HABARDA's spy case ; Komárom 1920-1938.

* - *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító (**ORCID**)
<https://orcid.org/0000-0002-2310-7746>

Institutional attachments = Szerző intézményi kötődései :

- *Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement* = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

- *Ministry of Defence Military History Institute and Museum* = Hadtörténeti Intézet és Múzeum.

@: suba.janos@mail.militaria.hu

DOI: 10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.115-144.p

A magyar és a csehszlovák kormány 1927-ben kereskedelmi egyezményt kötött, amelynek a tartalma hatást gyakorolt a két ország közötti határszéli forgalomra is.

Az I. világháborút követő békekötések gazdaságilag szembeállították egymással azokat az országokat és gazdasági területeket, amelyeket a természet és a közös múlt egymásra utalt, és szoros kapcsolat fenntartására, gazdasági együttműködésre készítetett. Az újonnan létrehozott mesterséges utódállamok, — mint kis gazdasági egységek, egymástól elfordulva, politikai ellentétek folytán — közgazdaságilag sok esetben természetellenes megoldásokban keresték gazdasági felemelkedésüket. Néhány évnek kellett eltelni, míg az újonnan létrehozott mesterséges államok felismerték kereskedelmi politikájuknak más alternatíváit is. A közeledés, melyet eleinte kompenzációs szerződések kötése jellemezett, nem volt azonban teljesen őszinte, és így a gazdasági együttműködés valójában sohasem jöhetett létre.

Az I. világháború után Közép-Európában Ausztria volt az egyetlen állam, ahol a kereskedelmi politika a szabadkereskedelem felé hajlott, mert egyrészt továbbra is nagy behozatalra szorult, másrészt pedig, mert fontos közvetítő szerepét az összeomlás után is megtartotta. Ausztria 1920-ban kötötte meg Németországgal az első kereskedelmi szerződést a legnagyobb kedvezmény záradékával, majd Csehszlovákiával 1921-ben, Magyarországgal 1922-ben, Jugoszláviával 1925-ben, s Romániával 1924-ben. A gazdasági egyensúly elérését célzó kereskedelmi szerződések folytán az osztrák kivitel – mely legnagyobbbrészt Németországba és Csehszlovákiába irányult – emelkedni kezdett, s így természetszerűleg a külkereskedelmi mérleg eddigi nagy passzívuma is csökkent.

Csehszlovákia az 1925-1926. években szabályozta a mezőgazdasági termékek védővámját és a következő években az úgynevezett engedélyezési eljárást megszüntette, olyannyira, hogy 1929-ben már csaknem teljes szabadkereskedelem állt fenn. Az agrártermékek újabb árzuhanása arra kényszerítette a csehszlovák kormányt, hogy a rozs-, árpa- és őrlési termékek importját illetően újból elrendelje az engedélyezési eljárást és

a behozatali engedélyek érvényét meghosszabbítsa. A Magyarországgal kötött kereskedelmi szerződést 1930-ban felbontotta, miáltal az új mezőgazdasági vámok hatása érezhetőbbé vált.

Magyarország az I. világháború előtt – mint az Osztrák-Magyar Monarchia társországa — beletartozott abba a történetileg kialakult gazdasági egységbe, melyben a kereskedelem-politikai törekvések természetesen minden mesterséges irányítás nélkül megoldódhattak. Mezőgazdasági cikkekben termelési fölénye oly nagy volt, hogy jelentős mennyiséget juttatott belőle külföldre is. Magyarország mezőgazdasági terményeit Ausztria alpesi tartományaiba és a cseh-morva iparvidékekre szállította, ipari szükségleteit viszont ezekről a vidékekről fedezte, nem feledkezve meg azonban iparának fejlesztéséről sem, melyre alapozottan a trianoni békediktátum utáni Magyar Királyság gyáripari termelése alig egy évtized alatt már megközelítette Nagy-Magyarország gyáripari termelését.

Nyersanyagban gazdag vidékeinek elvesztése miatt Magyarország — ellentétben a környező államoknak tilalmakkal és magas védővámokkal való elzárkózásával — szerződéskötésre kényszerült, s 1920-ban Németországgal, 1921-ben Bulgáriával, 1922-ben Ausztriával kötött szerződést. A pénzügyi nehézségek kiküszöbölése és az 1924. évi új vámtarifa pedig azt eredményezte, hogy 1925-ben már Európa legtöbb államával szerződéses viszonyban állott. Lengyelországgal, Görögországgal, Spanyolországgal és Olaszországgal tarifaszereződést kötött, Jugoszláviával (1924), Romániával (1924), Törökországgal (1925) és Franciaországgal, sőt még az Amerikai Egyesült Államokkal is preferenciális szerződéses viszonyban állott.

Az Ausztriával 1922-ben kötött preferenciális szerződés, főként pedig az 1926-ban parafált módosító szerződés kedvezően hatott Magyarországnak külkereskedelmi forgalmára, mert Ausztriával az addig passzív külkereskedelmi mérlege jelentősen aktívvá vált. A két állam külkereskedelmi forgalmába a lisztvám tarifája volt a legkritikusabb. A lisztvám — búza-

vám különbözet állandó növelésével — a magyar lisztkivitelt akarta Ausztria visszaszorítani. Ez a mezőgazdaság fejlesztő politika eredményeként jelentkező törekvése egy ízben szerződésen kívüli állapotot is eredményezett. Ennek megszűnte után a két ország olyan megállapodást kötött egymással, amely szerint Ausztria magyarországi kivitelének másfélszeresét vehette csak Magyarországtól. Az idők folyamán ez az arány is csökkent.

A Franciaországgal kötött szerződés hátrányos volt Magyarország számára, mert előnyeit ellenszolgáltatás nélkül a legtöbb kedvezményben részesülő környező államok élvezték.

A magyar-csehszlovák kereskedelmi egyezmény előzményei

A magyar állam által megkötött különböző kereskedelmi szerződések között kétségtelenül az egyik legfontosabb szerződés a Csehszlovák Köztársasággal 1927. V. 31-én megkötött kereskedelmi szerződés volt.

A két állam esetében — az első időben fennállott különböző ellentétek és az elzárkózó gazdasági viszonyok mellett — sok tekintetben politikai szempontok is közrejátszottak abban, hogy a szerződést 1927-ben kötötték meg.

1922-től több ízben is tárgyalásokat kezdtek a Csehszlovák Köztársasággal, időnként azonban olyan események merültek fel és olyan körülmények állottak be, amelyek a tárgyalások tovább folytatását és a kereskedelmi szerződés megkötését hátráltatták, illetve lehetetlenné tették.

A trianoni békediktátum életbelépte után Csehszlovákia és Magyarország között már 1922-ben kereskedelmi szerződés megkötésére irányuló tárgyalások indultak. Ennek eredményeképpen 1922. XI. 22-én a két állam tárgyaló felei alá is írtak egy szerződést, amely különböző egyezményeket és határozmányokat tartalmazott a két állam közötti kereskedelem és rendes forgalom felvétele tekintetében. Fontos volt ugyanis az előállott új helyzet folytán az abban az időben még teljesen rendezetlen határszéli forgalom és a vasúti közlekedési forgalom mielőbbi rendezése és szabályozása, nemkülönben a ke-

reszkedelmi szerződéseknél oly fontos állategészségügyi megállapodások létesítése is.

Ez a szerződés azonban sohasem lépett életbe. Nem léphetett életbe azért, mert a szerződés életbeléptetését a csehszlovák kormány ahhoz a feltételhez kötötte, hogy azt a magyar fél egy vámtarifális kedvezményeket tartalmazó tarifális szerződéssel is egészítse ki.

A magyar államnak ebben az időben még nem volt önálló autonóm vámtarifája, mert az 1924-ben törvénybe iktatott autonóm vámtarifa életbeléptetéséig¹ a régi Osztrák–Magyar Monarchiára szabott vámtarifa alapján állt, amelynek tételeit az inflációs korszakban különböző vámfelépénzsekkel módosították, ennél fogva a magyar állam nem volt abban a helyzetben, hogy a Csehszlovák állammal már akkor tarifális szerződést kössön.

Amikor azonban 1924. májusában az akkori magyar nemzetgyűlés az új autonóm vámtarifát elfogadta, a magyar kormány azonnal kinyilvánította készségét arról, hogy a tarifális szerződés megkötésére irányuló tárgyalások elkezdődjenek. A tárgyalások létre is jöttek, ekkor azonban Csehszlovákia részéről állott be olyan körülmény — mivel az ottani belpolitikai viszonyokban olyan eltolódások és változások állottak be — amely újból lehetetlenné tette egy tarifális szerződés megkötését.

Csehszlovákiában kezdetben inkább baloldali irányzatúnak tekinthető koalíció volt uralmon, amelynek fő erősségét a csehszlovák szociáldemokrata pártok és a cseh szocialisták alkották. Ebben az időben a Magyarországot mezőgazdasági exportja szempontjából legközelebről érintő mezőgazdasági terményeknél a vámok fel voltak függesztve. Így fel volt függesztve a gabona-, a liszt- és a zsírvám. Később pedig, amikor 1924 decemberében a tárgyalások újból megindultak, a magyar mezőgazdasági exportnak még nehézsége és akadálya nem volt a csehországi bevitelnél. 1925 júniustól azonban változott mivel Csehszlovákia a mezőgazdasági cikkeket, (búza és liszt) már az érték szerinti vámmal terhelte.

Az 1925 őszen megtartott választásokon az addigi koalíció megbukott. A kormányzat hosszas tárgyalások után polgári pártokból összeállított blokkban egyesült. Ennek a csoportosulásnak legbefolyásosabb pártjai éppen az agrárszínezetű pártok voltak, mégpedig nemcsak a cseh és a szlovák nacionalista agrárpártok, hanem a német nemzeti agrárpártok, sőt a szlovákiai magyar nemzeti agrárpárt is. Ezek a pártok támogatta az új kormányzati blokkot, amely támogatásnak természetesen az volt egyik előfeltétele, hogy a csehszlovák kormányzat erőteljes agrárvámvédelmet léptessen életbe.

A belpolitikai eltolódás változtatta meg Csehszlovákiában az eddigi gazdaságpolitikai irányzatot és ennek volt eredménye az 1926. VI. 14-én életbeléptetett azon vámnovella, amely a Magyarországot legközelebből érdeklő mezőgazdasági exportcikkekre úgynevezett minimális vámtételeket állapított meg. A csehszlovák kormányzatnak ez a rendelkezése, illetőleg ennek a törvénynek az életbeléptetése a magyar agrárexportot nehéz helyzetbe hozta.

Magyarországnak nem volt más választása, minthogy vagy belenyugodva a minimális cseh vámokba, ezen az alapon indít rendes tarifális tárgyalásokat vagy pedig esetleges vámháborút kezd Csehszlovákiával.

A magyar mezőgazdaság exportérdekei ésszerűvé tették az előbbi eljárást, amelynek eredményeképpen, 1926. VIII. 26-án Csehszlovákia és Magyarország között egy provizórium jött létre, amely 1926 szeptember elsején lépett életbe. Ennek értelmében a két állam kölcsönösen a legnagyobb kedvezmény elvét mondta ki és ez a provizórium mindaddig érvényben maradt, amíg a rendes tarifális szerződésre irányuló tárgyalások be nem fejeződtek.

Ugyanebben az időben megkezdődtek a rendes tarifális szerződésekre vonatkozó tárgyalások is, amelyek hónapokon át folytak megszakítás nélkül. 1927 márciusában sikerült a két állam tárgyaló feleinek a szerződés e legnehezebb, vagyis a tarifális részeire vonatkozóan megállapodniuk. Ezen felül azonban szükségesnek mutatkozott az 1922. XI. 22-én aláírt szerződésben megállapított különböző egyezményeket és hatá-

rozatokat megfelelő módon teljesen átdolgozni a megváltozott viszonyoknak megfelelően. Ez meg is történt.

Magyar-csehszlovák külkereskedelmi egyezmény

A kereskedelmi egyezményt az 1927-ben iktatták a magyar törvények közé.²

A kereskedelmi szerződés kölcsönösen a legtöbb kedvezményes elbánást biztosította: a kereskedés és ipar megkezdése és folytatása, a személyes jogviszonyok és tulajdonjogok, érdekek képviselője, a perképesség, részvénytársaságok megalakulása és engedélyezése, a bevásárlás és megrendelések gyűjtése, áruknak termelési és fogyasztási adókkal való megterhelése, az áruk kezelése (kiviteli és beviteli vámok, illetékek, stb.), áruk szállítása tekintetében.

A belföldiekkel egyenlő elbánást mondott ki (traitement national) a vásárok látogatására, a személyes katonai szolgálatról eltérő minden más hadiszolgáltatásra, a személyek és vállalatok adózására, a tisztességtelen verseny elleni védelemre a személyek, áruk és lobogók tekintetében a behajózásban, a hídvámok, stb. viselésére és személyeknek és áruknak a vasúti forgalomban való kezelésére vonatkozólag.

A reciprocitás elve érvényesül a konzulok jogainak elismerése tekintetében.

A tisztességtelen versenyről szóló cikk³ határos védelmet biztosít a magyar bor és paprika számára mindenféle hamisítás és az elnevezés jogosulatlan használata ellen, s a szalámi jó hírnevét Csehszlovákiában belső törvényes intézkedés fogja megvédeni. Magyarország viszont éppígy kötelezte magát a cseh-morva származású komló védelmére. A származási helyekről való elnevezésnek kölcsönös védelme kiterjedt a sörre és ásványvizekre is.

A trianoni határ különösen a Csehszlovákia felé eső határszakaszon sok magyar községet elvágott vasúti állomásától, úgyhogy terjedelmes vidékek szűkölködtek vasúti összeköttetésben. Ezen a visszasságon volt hivatott segíteni a törvény,⁴ amely lehetővé tette az árufeladást és áruátvételt oly állomásokon, amelyek az országhatáron túl feküdtek.

A szerződés kimondta továbbá, hogy a vámkezelés egyszerűsítése tekintetében az 1923. XI. 3-ai genfi, az átvitelre vonatkozólag pedig az 1924. IV. 20-ai barcelonai egyezmény rendelkezései alkalmazandók.

Külön cikk foglalkozott a munkaerő témájával⁵ mely „pactum de contrahendo”-t tartalmazott a munkásvédelem és munkásbiztosítás kölcsönösségének szabályozására.

A szerződő felek a szerződés értelmezése tekintetében abban állapodtak meg, hogy a jövőben estleg keletkezendő vitákat választott bíróság fogja eldönteni.⁶ A szerződés hat hónapra bármikor felmondható volt.

A szerződés mellékletei⁷ tartalmazták a kölcsönös vámengedményeket. Azoknál a mezőgazdasági cikkeknél, amelyeknek vámjait az 1926. VII. 14-én életbelépett csehszlovák vámtarifa-novella minimalizálta, azaz megvonta azt az alsó határt, amelyen alul a kormány szerződésekkben sem mehet, a minimalizált vámok kötésével kellett beérnie Magyarországnak. Ezek a cikkek voltak a gabonafélék, a liszt, a szarvasmarha, a sertés, a zsír és a szalonna.

Ott pedig, ahol a csehszlovák kormány kezét a törvény nem kötötte meg, olyan vámengedményeket sikerült elérnie a magyar félnek a mezőgazdasági és ipari exportcikkei számára, amelyek azok elhelyezési lehetőségeit biztosították. Számos cikknél viszont az amúgy sem kedvezőtlen csehszlovák vámhelyzet szerződéses lekötésével biztosították a jövő számára is e cikkeknek a csehszlovák piacot. E cikkek közül a fontosabbnak tekinthetők voltak a gyümölcsfélék, a zöldség és főzélékfélék, az élő állatok (juhok, lovak, szárnyasok), a halak, a atojás, toll, a műzsirok és növényi olajok, a bor, a borpárlat, a pezsgő, az ásványvíz, a sütemények, a szalámi, a konzervek, a kötélverőárúk, a kaucsukárúk, stb.

A Csehszlovákiának tett magyar engedmények listája⁸ főleg ipari vámtételeket érintett és természetszerűleg sokkal terjedelmesebb volt, mert míg a magyar fél javarészt mezőgazdasági tömegcikkek kivitelében volt érdekelve, addig Csehszlovákia exportérdeke sok iparcikkre aprózódott fel. A magyar kormány itt mindenekelőtt azt tartotta szem előtt, hogy

a kedvezőbb körülmények között termelő csehszlovák iparnak adott engedmények életképes magyar iparág létét ne veszélyeztessék. A magyar engedmények nagy átlagban 25-30 %-kal csökkentették a magyar vámtarifák autonóm tételeit.

Az államterület egy részének a Csehszlovák Köztársaságba való átcsatolásával több termelő- és szállítévállalat székhelye Magyarország területén maradt, míg az üzletek és telepek egészében vagy részben a Csehszlovák Köztársaság területére estek. Minthogy az ilyen vállalatoknak a székhelyükről való gazdasági és pénzügyi vezetése számos nehézségbe ütközött, a szerződés melléklete⁹ lehetőséget nyújtott arra, hogy az illető vállalatok székhelyüket a Csehszlovák Köztársaságba áthelyezzék, illetőleg ott lévő üzemeiket önálló vállalattá alakítsák át. Az egyezmény megfelelő jogi és pénzügyi határozatokat tartalmazott ennek megvalósítására. Az egyezmény a székhelyüket áthelyező vagy megosztás alá kerülő vállalatoknak a tranzakcióból kifolyólag illetékmentességeket és forgalmi adómentességet biztosított,¹⁰ egyben pedig határozatokat is tartalmazott a vállalat nyugdíj- és egyéb ellátási alapjainak a mindkét államban lévő igényjogosultak részére az egyenlő elbánás elvei szerinti biztosításáról.¹¹

A szerződés tartalmazta a két állam vasútvonalain való közlekedés és az átmenő forgalom rendezésére vonatkozó egyezményt is. Ebbe az egyezménybe oly rendelkezéseket vettek föl, amelyek bizonyos általános vasútforgalmi elvek érvényesítésére vonatkozó kikötéseket tartalmaztak. Az egyezményben lefektetett általános elvek a következők:

1. a vasúti összeköttetések biztosítása és az ezen összeköttetéseken átmenő kölcsönös forgalom fönntartása;
2. a szerződő államokon átmenő vasúti átmeneti forgalom szabadságának biztosítása a barcelonai egyezmény értelmében;
3. a két állam közötti vasúti forgalomra a vasúti árufuvarozásra vonatkozó berni nemzetközi egyezmény alkalmazása, valamint annak biztosítása, hogy a szerződő államok az 1924. X. 23-án aláírt új berni egyezményeket ratifikálni és magukra nézve az adandó első alkalommal életbe léptetni fogják;
4. közvetlen díjszabások létesítése.¹²

Külön melléklet rendezte a kisebb határszéli forgalmat, ami a trianoni határ által elsősorban sújtott határmenti lakosság helyzetén sok tekintetben könnyített. Magyarország és Csehszlovákia hallgatólagos megegyezéssel gyakorlatban alkalmazták eddig is az 1922. XI. 22-én szerződésbe foglalt határforgalmi egyezmény rendelkezéseit, de ezek a fejlődő forgalom igényeit nem elégítették ki, és lépten-nyomon nehézséget okozott, hogy alkalmazásuk nem nyugszik szilárd szerződéses alapon. A jelen egyezmény liberálisabb szempontból vette revízió alá a kialakult helyzetet. A magyar kormány azon felül igyekezett az egyezmény határozmányait a más (osztrák, jugoszláv) határszakaszokon érvényben lévő egyezményei rendelkezéseihez hasonlóvá tenni, hogy a határszolgálatot lehetőleg egyszerűsítsék.¹³

A szerződésbe foglalt külön egyezmény biztosította a szerződő államok hatóságainak a vámkezelésnél kívánatos kölcsönös együttműködését a forgalom meggyorsítása és megkönnyítése érdekében, továbbá részletesen körülírták, hogy a vámjovedéki szabályok elleni kihágások üldözése és megbüntetése tekintetében a kölcsönös támogatásnak milyen feltételek mellett és miként van helye, úgyszintén a jogsegély kérdését ilyen ügyekben. Ehhez az úgynevezett vámkartell egyezményhez csatlakoztak azok a határozmányok, amelyek a vámhelyek és az útlevél ellenőrző állomások egy helyen való felállítására vonatkozólag a későbbiekben irányadók lettek. A közös határpályaudvarokra vonatkozólag a két állam között már létezett ugyan egy — jegyzékváltás útján életbeléptetett — egyezmény, de a most létrejött megállapodások a közös határpályaudvarokra vonatkozó vámügyi természetű megállapodásokat általában a közúti forgalomra is kiterjesztették, ott, ahol ezt a helyi viszonyok és a forgalom igénye megkívánta.¹⁴

Ehhez a vámsegélyegyezményhez tartozott még végül a vámutaknak az aláírási jegyzőkönyvbe felvett jegyzéke, amely az eddig már használatos utakon kívül a kereskedelmi áruforgalom élénkítése érdekében több újabb útnak vámúttá nyilvánítására is tartalmazott megegyezést.¹⁵

A szerződésnek fontos alkotórésze volt az állategészségügyi egyezmény. Állategészségügyi megállapodások hiányában az állatoknak és állati nyersterményeknek Csehszlovákiába való bevitele állat egészségvédelmi (rendőri) szempontból a csehszlovák földművelésügyi miniszter előzetes engedélyéhez volt kötve. Ezekben az engedélyekben a csehszlovák földművelésügyi minisztérium szigorú feltételeket állapított meg különösen a ragadós száj és körömfájás iránt fogékony állatokra nézve. Amennyiben nemcsak a származási és szomszédos községeknek 40 napi vészmentességét, hanem az egész járás 40 napi vészmentességét írta elő és egyes helyekről (pl. a budapesti vásárterekről, a nagytétényi hizlalótelepről, stb.) a bevített egyáltalán nem engedte meg.¹⁶

Az új egyezmény tárgyalásánál a magyar fél arra törekedett, hogy a magyar vágóállat kivitel számára a legmesszebb menő biztosítékokat szerezzenek. Emellett az aránylag jelentéktelen magyar tenyész- és haszonállat kivitelre nézve – területi és időbeli korlátozások mellett – szigorítást kellett hozni.

Az állategészségügyi megállapodások a két ország közötti élőállatok és állati termékek kereskedelme számára fontos kereteket határoztak meg. Az állatok kölcsönös forgalmában igazolni kellett, hogy a származási községben az elszállítás időpontjában nem uralkodott olyan betegség, melyet be kellett jelenteni, és amely az illető állatfajra átragadhat. Egyes betegségek fellépése azonban nem akadályozhatta az elszállítást. A veszélyesnek elismert betegségek fellépése esetén viszont igazolni kellett, hogy ezek a betegségek a szomszédos községekben nem fordultak elő.

A nem levágásra szánt állatokra nézve az óvintézkedések a legszükségesebb mértékre korlátozódtak. A friss és elkészített hús bevitele olyan igazoláshoz volt kötve, hogy az áru olyan állatokból származik, melyeket hatósági állatorvos levágás után egészségeseknek talált.

Egyes állati nyerstermények, illetve termékek bizonyítvány nélkül is forgalomba hozhatók voltak. Az állatok és állati nyerstermények forgalmára belépő állomásokat jelöltek ki, ahol a beviteli ország szakközegei gyakorolták az ellenőrzést.

A ragadós állatbetegség fennállása miatt, valamint betegségbehurcolás esetére a bevivő állam számára kikötötték azt a jogot, hogy az illető betegség iránt fogékony állatfajok bevitelét korlátozhatja vagy ideiglenesen megtilthatja. A tiltás térbeli és időbeli kiterjedésére nézve a szerződés világos és eltérő értelmezést kizáró korlátokat állapított meg. Ez azért volt szükséges, nehogy ez a jog az állatforgalomnak messzebbmenő korlátozására adhasson alkalmat, mint ami a ragadós állatbetegségek behurcolása ellen való védekezés szempontjából tényleg szükséges volt.

Az egyezmény, amely kizárólag a Szerződő Felek területeiről származó termékek állategészség–rendőri kezelésére vonatkozott, – vagyis nem terjedt ki a más országokból származó állatokra, állati nyersterményekre és tárgyak bevitelre vagy átvitelre bocsájtásának állategészség–rendőri kezelésére, – biztosította a magyar származású állatoknak, állati nyersterményeknek és tárgyaknak Csehszlovákián keresztül más országokba való átvitelét.¹⁷

A határszéli forgalom szabályozásáról szóló határozatok a legmesszebbmenő könnyítéseket tartalmazták. Az állatszállító vasúti kocsik és hajók és tartozékaiknak tisztításánál és fertőtlenítésére alkalmazható eljárásokat részletesen szabályozták.

Ez a szerződés Csehszlovákiával is – amely a magyar mezőgazdasági kivitel második legjelentősebb piacát képezte – stabil alapokra fektette a magyar kereskedelmet. Ez nemcsak mezőgazdasági, hanem ipari termelés szempontjából is fontos volt. A magyar ipari termelés a vámtarifa autonóm tételeinek az eddig tarifaszerveződések által történt leszállítása után biztos kalkulációs bázison folytathatta munkáját.

A magyar fél úgy vélte, hogy a szerződés kedvezően fog hatni Magyarország külpolitikai helyzetére is, amennyiben újabb, meggyőző tanúbizonyságát adja annak, hogy Magyarország nem folytat elzárkózó gazdasági politikát, hanem céltudatosan és eredményesen illeszkedik bele Európa gazdasági életébe, s módot talál arra, hogy jogos érdekeit összhangba

hozza azoknak az országoknak érdekeivel, amelyekkel évszázados gazdasági kapcsolatok fűzik össze.

A magyar–csehszlovák határszéli forgalom szabályozása

Az I. világháborút lezáró „békeszerződések” nyomán Magyarország területét határok szabdalják át. Európa-szerte határ- és vámsorompók ereszkedtek le az eddig egységes piacként funkcionáló területek közé. Az eddig szabadon áramló pénz, munkaerő, mezőgazdasági és ipari termékek áramlását vámsorompók, eltérő gazdaság- és kereskedelempolitikák gátolták. Ez különösen vonatkozott Magyarországra, ahol egy szervesen összefüggő kialakult gazdasági szervezetet, piacot daraboltak fel. Nemcsak piacokat szakítottak szét, hanem családokat, rokonságokat választottak el egymástól. A magántulajdon talaján állva a legnagyobb kárt a határszéli mezőgazdasági birtokosok (bérlők) szenvedték el, akiknek birtokán a határvoalat megvonták.¹⁸

Közismert, hogy Magyarország az 1918. XI. 13-ai belgrádi konvenció értelmében leszerelte hadseregét. Az utódállamok a békeszerződés aláírásáig megszállták a kívánt területeket, kialakították az elképzelt határokat, amelyeket kisebb módosításokkal a párizsi békekonferencián jóváhagytak.¹⁹

Magyarország határait mindenütt a magyar nyelvhatáron belül vonták meg, a magyarság több mint egyharmadát csatolták el. A határvonala 220 község (76 a csehszlovák, 50 a román, 70 a jugoszláv és 22 az osztrák határon) területét kettészelte. 1011 birtokosnak (290 a csehszlovák, 597 a román, 100 a jugoszláv és 24 az osztrák határon) szétvágták a birtokát. A határ 46 vasutat és 107 országutat keresztezett.²⁰

A határvonala részletes megjelölését, kitűzését, térképezését, valamint a határokmányok elkészítését nemzetközi határmegállapító bizottságok végezték el — határszakaszonként — 1921 és 1925 között.²¹ Gyakorlati tevékenységük eredménye 80 817 hold (10 014 hold a csehszlovák, 16 947 hold a román, 34 100 hold a jugoszláv, 19 756 hold a osztrák határszakaszon) terület visszanyerése volt, Magyarország javára. Ezen felül a magyar–osztrák határon az 1921. XII. 14-16-ai soproni

népszavazással 44 628 hold (355 km²) került vissza. A bizottságok kijelölték a 828 km-es csehszlovák, a 433 km-es román, a 630 km-es jugoszláv és a 375 km-es osztrák határszakaszt. Így alakult ki Magyarország 2266 km-es határvonala, amely az 1938 és 1941 közötti visszacsatolásokig volt érvényben.²²

A két világháború közötti magyar határőrizet sajátossága volt az intenzív határszéli forgalom, mai terminológiával kishatárforgalom. A határok terepen való kijelölésével, határjelekkel való állandósításával a határvonalak materializálódtak. Az 1922. II. 12-én felállított Magyar Királyi Vámórség felsorakozott a határra. Ezt követelte a szétszakított országrészekben beálló életszínvonal csökkenése következtében kialakult nagyarányú csempészet visszaszorítása is. Ezek után újra szükségessé vált a határszéli forgalom szabályozása.²³

A határkerület fogalmát első ízben az 1924. évi vámjog szabályozásáról szóló törvény szövege tartalmazta.²⁴ E szerint a határkerület az a vámhatár mentén húzódó terület, amelynek belső határát a pénzügyminiszter az érdekelt miniszterekkel egyetértve állapította meg. A határkerület belső határa a belső vámvonal, az ezen innen fekvő terület a belső vámterület.²⁵ **(I.sz. melléklet)**

A határkerület lakosságának a szomszédos idegen vámterület határmenti lakosságával folytatott, a mindennapi szükségleteknek közvetlenül vagy a kicsinyben űzött kereskedés közvetítésével történő kielégítését célzó forgalma a kisebb határszéli forgalom, mai terminológiával kishatárforgalom.²⁶

A határszéli gazdaság fogalma alatt a törvény a vámhatár által átszelt, vagy vámkülföldön, de a vámhatár közvetlen közelében fekvő olyan mező- és erdőgazdaságokat értett, amelyeken a gazdálkodást a vámterületen lévő, vagy a vámhatáron túl fekvő helyről intézték. Ez volt más néven a kettősbírtok. A pénzügyminiszter az érdekelt miniszterekkel egyetértve állapította meg, hogy a határszéli gazdaságnak a vámhatártól legtávolabb eső pontja, illetve az a hely, ahonnan a gazdálkodást intézik, a vámhatártól milyen távol lehet.²⁷

A határszéli személyforgalom szabályozása

A határszéli birtokosok, az elszakított területen dolgozók számára életszükséglet volt, hogy minél hamarabb rendezzék a határszéli személy- és áruforgalom jogi kereteit. E témát általában az illető országokkal kötött kereskedelmi egyezményekbe, szerződésekbe építették be. A magyar kormány mielőbb törekedett a kereskedelmi egyezmények megkötésére a szomszédos országokkal.

Magyarország Csehszlovákiával 1922 novemberében kötött kereskedelmi szerződést, amelynek egyik melléklete volt a határszéli forgalom megkönnyítése. Azonban a csehszlovák kormány az aláírt szerződés ratifikációját — kivéve a közös pályaudvarokra vonatkozó megállapodást²⁸ — a vámtarifa egyezmény megkötésétől tette függővé. E fontos témában a mindkét fél részéről elfogadható megállapodás létrejöttéig öt év telt el és csak az 1927-ben — a Csehszlovák Köztársasággal kötött kereskedelmi szerződéssel — lépett életbe a határszéli forgalom szabályozása.²⁹ Addig alacsonyabb rendű jogszabályok, rendeletek szabályozták a szakterületet.

A szerződésekben elsőként a határkerület szélességét szabályozták. Ez általában 10-15 km között mozgott. A határkerület kiterjedésének megállapításánál mindkét oldal helyi szükségleteit vették figyelembe. Ott, ahol a helyi viszonyok azt megkívánták, a két kormány egyetértésével kimélyíthették ezt a sávot, amelyen belül a határszéli forgalom szabályozása során a könnyítések és kedvezmények a csak ott közhírré tett közigazgatási egységekre és ezen egységek határában fekvő lakott helyekre, valamint területekre terjedtek ki. A határvidék belső határát 1926-1927ben állapították meg, illetve többször módosították.

A belső határ a csehszlovák szakaszon — a határvonalon innen és túl — sehol sem haladhatta meg a 10 kilométert.

A határkerület állandó lakosai, akik hivatásuknál vagy foglalkozásuknál fogva a határvonalat egyszer vagy többször voltak kénytelenek átlépni, a határátlépés megkönnyítése végett határszéli úti-igazolványokat kaphattak. Az állandó lakosokkal kivételesen egyenlő elbírálás alá estek a mezőgazdasági

időszaki munkások, ha munkaszerződés alapján határszéli birtokok valamelyikén dolgoztak.

A határszéli forgalomban rendszeresített igazolványokat azok részére állíthatták ki, akik igazolni tudták, hogy a határkerületben állandó lakóhellyel rendelkeznek, és hivatásuknál vagy foglalkozásuknál fogva a határt több ízben kell átlépniük. Ilyen úti okmánnyal látták el a határszéli gazdaságok birtokosait, bérlőit, a birtokosként elismert törvényes örökösöket, vagy jogi személyeket, ezek családtagjait, a cselédséget képező állandó alkalmazottakat, orvosokat, gyógyszerészeket, szülésznőket, hogy foglalkozásukat gyakorolhassák. A 14 éven aluli gyerekek a határvonalat külön igazolvány nélkül léphettek át felnőttek kíséretében, ha nevük szerepelt a felnőttek határszéli úti-igazolványában.

Azonban csak azok kaphattak határszéli igazolványt, akik bűnügyi, államrendészeti és minden egyéb tekintetben is kétségtelenül megbízhatók voltak, valamint jövedéki vámrendészeti szempontból sem merült fel ellenük aggály vagy kifogás. A határszéli úti-igazolványok határátlépésre csak abban az esetben jogosítottak, ha azokat a másik állam illetékes közigazgatási, illetőleg rendőrhatalósága láttamozta, és szerepeltek a nyilvántartásban. Ilyen igazolvánnyal a határt általában csak napkeltétől napnyugtáig (vagyis mezőgazdasági munkaidőben) volt szabad átlépni. Ezen igazolványok tulajdonosai a határátlépés alkalmával illetéket nem fizettek, de kötelesek voltak a határszéli úti-igazolványukat felmutatni. A határszéli úti-igazolványok birtokában lévők a két határkerületen belül vasúton is közlekedhettek, jogukban állt továbbá az átmeneti területeken közönséges vonatokkal és a határt minden határátlépési állomáson átlépve átutazni.

A határszéli gazdaság birtokosának (bérlőjének) a határátlépési igazolvány engedélyezését és kiállítását írásban kellett kérvényezni. A kérvénynek tartalmaznia kellett, hogy a kérvényező a határszéli gazdaság megművelését név szerint mely és hány családtagjával, valamint állandó alkalmazottjával (cselédjével) szándékozik művelni, valamint hány alkalmi vagy időszaki munkást, napszámost fog igénybe venni, továbbá a

határszéli gazdaságon mit kíván termelni, mekkora területet mivel fog bevetni, illetve, ha szőlőről vagy gyümölcsösről volt szó, mennyi a szőlőtőkék vagy gyümölcsfák száma, s mindegyik terményből mekkora hozam várható. A határszéli gazdaság megművelésére milyen és mennyi gazdasági eszközt, szerszámot, szállítási eszközt kíván felhasználni. Milyen és hány fogatos, igás és egyéb gazdasági állatot kíván gazdálkodás vagy legeltetés céljából a határon át határszéli gazdaságára átjáratni. Ezen állatok után mennyi és milyen szaporulatra, jószági termékekre számít. Mely utat kívánja – mint határszéli gazdaságához legközelebb eső megengedett határátlépő helyet – határszéli gazdaságának megközelítésére felhasználni.

A határátlépési igazolvány kiállítása iránti kérvényhez mellékelni kellett: A lakhely szerint illetékes községi előljáróság által kiállított községi bizonyítványt, annak igazolására, hogy a kérvényező határszéli birtokos (bérlő), valamint annak a határszéli gazdaság megművelésében résztvevő családtagjai a határkerület állandó lakosai, illetőleg a határkerületben állandó lakhellyel rendelkeznek. A határszéli gazdaság megművelésére felfogadott (alkalmi és időszaki) munkások, valamint napszámosok, pásztorok stb. a határkerületnek legalább 3 hónapja állandó vagy letelepült lakosai. A felsorolt személyek ellen rendőri vagy jövedéki szempontból kifogás nem merült fel és egyéb tekintetben is megbízhatóak.

A határszéli gazdaság fekvése szerint illetékes községi előljáróság által kiállított bizonyítványt, annak igazolására, hogy a szóban lévő határszéli birtok határkerületben fekszik, és a kérvényező a szóban lévő határszéli gazdaságnak tényleg birtokosa vagy bérlője, illetőleg az azon folytatott gazdálkodást saját maga intézi, vezeti; továbbá a szóban lévő határszéli gazdaságot képező földbirtok mekkora kiterjedésű, milyen nemű és minőségű (hány hold szántóföld, kaszáló, legelő, szőlő, gyümölcsös, veteményeskert stb.).

A mezőgazdasági munkák végzésére, vagy legeltetés céljából a határon mindkét irányban áthajtani szándékolt állatokra vonatkozó községi igazolványt, melyet az állatok istállója szerint illetékes községi előljáróság az állategészségügyi

egyezmény értelmében állított ki arról, hogy a kérvényező állatai a megkövetelt feltételeknek megfeleltek. Az igazolványon a határszéli gazdaság fekvése szerint illetékes községi előljáróság a határszéli gazdaság vészmentességét igazolta.

Az első és a második községi bizonyítvány érvényessége egy évig tartott, kívánságra azonnal vagy legkésőbb két napon belül kiadták és a főszolgabíró – mint a kiállító előljáróság felettes hatósága – hitelesítette. Az első községi bizonyítványt hitelesítés előtt a kérvényező lakhelye szerint illetékes m.kir. csendőr járás-parancsnokságnak és a területileg illetékes m. kir. vámőr szakasz-parancsnokságnak be kellett mutatni – rendészeti és vámjövédéki szempontból való véleményezés végett. A parancsnokságok közölték, hogy a határátlépési igazolvány kiállításához hozzájárulnak-e. Azon személyek nevét, akiknek határátlépését a m. kir. vámőr szakasz-parancsnokság engedélyezte, közölte azzal a m. kir. vámőr parancsnoksággal, amelynek határszakaszába esett az illetők részére a határátlépésre megjelölt út.

A határátlépési igazolvány engedélyezése és kiállítása iránti kérvények, valamint a községi bizonyítványok bélyeg- és díjmentesek voltak. A határszéli gazdaság birtokosai (bérloi) –amennyiben a fenti feltételeknek megfeleltek – a kérvény benyújtásától számított három napon belül megkapták a határszéli úti-igazolványokat. A határátkelési igazolvány kiadásának megtagadása végzés útján történt, amely ellen az elutasított fél törvényes határidőn belül jogorvoslással élhetett. Ugyanez állt fenn abban az esetben is, ha a határátlépési igazolványt valamely okból érvényességének tartama alatt az igazolványt kiállító hatóság visszavonta, vagy bevonta.

A gazdaktól, földbirtokosoktól, bérlőktől, ezek családtagjaitól, valamint cselédségétől eltekintve, a határátlépés csakis az egymással szemben fekvő határvidékek közigazgatási hatóságaival és mindkét állam vámhatóságával közösen megállapított országutakon és utakon történhetett. Ezek voltak a vámutak.

A magyar-csehszlovák kereskedelmi egyezmény végrehajtását a pénzügyminiszter szabályozta.³⁰ A magyar-cseh-

szlovák határon 1927-ben 143 vámutat (51 vámút és 72 mellékvámút) jelöltek ki. Ezeken az utakon lehetett közlekedni, kivéve a mesgyebirtokosokat, akik a mesgyebirtokuk megművelése közben a határvonalat a mesgyebirtokuk határán belül – a kisebb határszéli forgalomban vám- és illetékmentes áruval – bárhol átléphettek. Vészhelyzet esetén (áradás, tűzvész vagy egyéb elemi csapás, baleset, súlyos megbetegedés, stb.) a határszéli lakosok a határt szükség szerint éjjel és mellékúton is, igazolvány nélkül is átléphettek.

Kishatárforgalmi útiokmányok a magyar-csehszlovák határon

A csehszlovák határszakaszon a határátlépési igazolványoknak három fajtáját különböztették meg.

Határszéli úti-igazolvány (birtokos, bérlő részére). Ez 75 oldalas keménykötésű füzet volt, amelyet kétnyelvű szöveggel állítottak ki. Feltüntették benne a határátlépés útját, továbbá a túlsó határkerületben fekvő munka- vagy foglalkozási helyet (helyeket).

A határszéli úti-igazolványokat fényképpel látták el. A fénykép beragasztásától eltekintettek, ha a tulajdonos valamely más érvényes igazolvánnyal (személyazonossági vagy hasonló okmánnyal) is rendelkezett. Ez utóbbi esetben az okmány adatait a határszéli úti-igazolványba bevezették, és minden egyes határátlépésénél fel kellett mutatni mindkét igazolványt.³¹

Határszéli úti-igazolvány (alkalmazott részére). A határszéli birtok tulajdonosa (bérlője) munkásai, alkalmazottai részére külön igazolványt rendszeresítettek. Hiszen a határátlépési igazolvánnyal ellátott birtokosnak vagy bérlőnek jogában állt a határszéli birtokán végzendő mezőgazdasági munkálatokhoz (aratás, kapálás stb.) kisegítésül alkalmi vagy időszakos munkásokat, napszámosokat (aratók, kapások, gépészek, csőszök, gyomlálók, szedők, szüretelők és egyéb szakmunkások), legelőjóságának őrzésére pásztorokat, bojtárokat stb. magyar közigazgatás alatt álló területen felfogadni és azok részére megfelelő határátlépési engedélyt kérelmezni. Ha a

kérelem indokolt volt és a tekintetbejövő alkalmi vagy időszakos munkások, napszámosok, pásztorok stb. ellen bírói, rendőri vagy jövedéki szempontból kifogás nem állt fenn vagy alapos gyanú nem merült fel és egyéb tekintetben is megbízhatóknak ismerték el őket, továbbá, ha azok a minisztérium által megállapított határkerületnek állandó vagy legalább is 3 hónap óta letelepült lakosai voltak, megadták a határátlépési engedélyt. Az ilyen engedélyeket csak annyi időre állíthatták ki, amennyi ideig a felfogadásra okot adó alkalmi vagy időszaki munka tartott. Ez az igazolvány 22 oldalas könyvecske volt.³²

Alkalmi útilap. Az egyéb kategóriába tartozó igazolvány volt, amelyet azok kaptak, akiknek a határt sürgős esetekben, családi vagy egészségi okokból kellett átlépniük (haláleset, súlyos betegség stb.), és a már ismertetett feltételeknek megfeleltek, továbbá ellenük bírói, rendőri vagy jövedéki szempontból kifogás nem állt fenn vagy alapos gyanú nem merült fel. Ilyen igazolványt kaphattak még a nyaralók, kirándulók, turisták és olyan személyek, akik a határkerületben állandó lakóhellyel nem rendelkeztek, ha érvényes – és a másik állam többszöri határátlépésre jogosító láttamozásával ellátott – útlevelel birtokában voltak. A csehszlovák határszakaszon az alkalmi útilap 4 oldalas könyvecske volt.³³

A határszéli úti-igazolványt érvényessége alatt is be lehetett vonni, ha a kiállításának alapjául szolgáló feltételek megváltoztak, vagyis a tulajdonos ellen rendőri és jövedéki szempontból gyanú merült fel. A bevonásról a másik fél illetékes hatóságát haladéktalanul értesítették.

E három fajta igazolványt használták minden határszakaszon, legfeljebb a megnevezésük volt szakaszonként más és más.³⁴

A határszéli úti-igazolványokat legfeljebb egy évi időtartamra állíthatták ki. Ezek több napos, megszakítás nélküli tartózkodásra jogosítottak. A csehszlovák szakaszon öt napig (a románon 6 napig) terjedhetett az időtartama. Abban az esetben, ha tulajdonosa a kiállítástól számított egy hónapon belül nem vette igénybe, az igazolvány érvénytelenné vált.

A határkerületbe tartozó települések számát állandóan helyesbítették, ugyanis a közigazgatás újjászervezésével, a települések összevonásával a számuk állandóan változott. 1927-ben a három — osztrák, csehszlovák és román — határszakaszon összesen 1503 település tartozott a határkerületbe, a határ mindkét oldalán.

A 828 km hosszú csehszlovák határszakaszon 1927-ben összesen 800 település — a magyar oldalon 396,³⁵ csehszlovák területen 404 — tartozott a határkerületbe.³⁶

1927-ben tehát mindösszesen 701 magyar település és közigazgatási egység szerepelt a határkerületben. Ez az akkori magyarországi összes község 20%-át tette ki.³⁷

A határszéli gazdasági forgalom szabályozása

A határszéli úti-igazolvány tulajdonosai, akik a szomszédos állam területére jártak át, élelmiszereket – friss (vagy egyszerűen elkészített) húsból 2 kg-ot, gabonából előállított malomipari termékekből, valamint hüvelyes veteményekből 3 kg-ot, közönséges kenyérből és süteményekből 3 kg-ot – vám- és illetékmentesen vihettek magukkal.

Azok a zsákok és göngyölegek, valamint az azokat szállító eszközök (gépkocsik kivételével), amelyekkel a határszéli forgalomban az árukat az egyik határkerületből az átellenes határkerületbe vitték és amelyeket ugyanazon az úton üresen visszahoztak, vámmentességet élveztek.

Az olyan elkészített gyógyszerek, melyeket a határkerületbeli lakosok a szomszédos gyógyszerárakban – a határkerület területén gyakorlatra jogosult orvosok és állatorvosok vényei alapján – kis mennyiségekben szereztek be, vám- és illetékmentesen, engedély nélkül is behozhatók voltak. A vény nélkül kapható, gyógyszernek nem minősülő termékek ugyan csak szabad árusítás tárgyát képezték. Az engedélyezett gyógyszerészeti áruk jegyzékét és a beálló változásokat, illetve kiegészítéseit kölcsönösen közölték egymással.

Vám- és illetékmentességet élveztek a határkerületek kölcsönös forgalmában a vámhatóság által megállapított mellékutakon is átvihető áruk voltak:

- Természetes és mesterséges trágyaszerek, len és kender szárban, zöld és száraz takarmány (takarmányfüvek, széna, szalma, szecska), erdei alom, moha, sás, nád, közönséges építőhomok, kavics, surla darabokban, közönséges agyag, cserépagyag, tűzifa, tej (utóbbi kettő csak a határkerületbeli lakosok saját szükségletére), tőzeg, lápföld, nyers tapló.

- A mezőgazdasági üzem (függetlenül attól, hogy a földbirtokot vagy egyéb mezőgazdasági fekvőségeket a határvonal átszeli, vagy az innenső és a túlsó oldalon elterülő birtokok közvetlen szomszédságában fekszenek) zavartalan működéséhez tartozó gazdasági állatok és gazdasági eszközök, a birtok bevetéséhez szükséges vetőmag és a birtokon nyert mezőgazdasági és állattenyésztési termékek.

- Azok a határkerületbeli lakosok, akik az átellenes határkerületben saját vagy bérelt birtokon mező- és erdőgazdasági munkát végeztek, az ezekhez a munkákhoz szükséges állatokat és eszközöket, a szükséges vetőmagot és a megmunkált birtokon nyert mező- és erdőgazdasági termékeket szintén vámmentesen átvihették.

- Az átellenes határkerületbe legelőre hajtott vagy onnan visszatérő állatok vám- és illetékmentesek voltak, ha azonoságukat a tulajdonos bizonyította. Az ilyen állatoktól nyert termékeket, (tej, vaj, sajt, gyapjú) és az időközben ellett szaporulatot, az állatok számához és a legelés idejéhez arányos mennyiségben vám- és illetékmentesen hozhatták vissza.

- A vámhatóságok által megállapított só, marhasó, liszt és kenyér, melyet a legelés időtartama alatti fogyasztás céljára az átellenes határkerületen elterülő legelőre vittek át, ugyancsak vám- és illetékmentes volt.

- Az eltévedt vagy lopott jószágot a határvonalon keresztül vám- és illetékmentesen vezethették vissza, ha az állatok tulajdonjogát igazolták.

- Az átmeneti munkák céljára áthajtott állatok, valamint a mezőgazdasági gépek és eszközök.

- Gabona, olajos magvak, kender, len, gyapjú, fa, cser és egyéb hasonló mezőgazdasági termékek, amelyeket a határkerületbeli lakosok őrlés, zúzás, felaprítás, törés, vagy hasonló

célből az átellenes határkerületbe vittek át és azokat feldolgozott állapotban visszahozták.

- A vámhatóságok által meghatározott termékek azon mennyisége, amelyet a nyersanyagok helyébe ismét behozhattak vagy újra kivihettek.

- Azon cikkek, melyeket javítás vagy „kézművesekkel” való megmunkálás céljából vittek át és hoztak vissza. A házi bér-munka a kézművesekkel azonos elbírálás alá esett.

- A határkerületben dolgozó szerződéses mező- és erdőgazdasági, bányászati üzemeknél munkára alkalmazott határkerületbeli lakosok a munkájukhoz szükséges eszközöket, továbbá a munkában kapott pénzbeli és természetbeni járandóságukat (kommenció) ugyancsak vám- és illetékmentesen magukkal vihették. A természetbeni járandóságot csakis vámúton volt szabad átvinni. A munkások élelmezésére lakóhelyükön elkészített ételeket szintén vámmentesen hordhatták át a határvonalon.

- Azok az áruk, amelyek egyébként behozatali vagy kiviteli engedélyhez voltak kötve, a határszéli forgalomban a mindennapi szükséglet kielégítést szolgáló kis mennyiségekben átvihetők voltak a határvonalon. A határszéli vámhivataloknak a mennyiségek elbírálásánál megértéssel kellett eljárniuk.

- A határszéli forgalomra vonatkozó rendszabályok nem érintették a két állam között fenn álló kereskedelmi korlátozó-sokat.

- A határkerületbeli lakosoknak megengedték, hogy a nekik fontos útvonalakat és utakat használhassák, amelyek a másik állam területét helyenként szeltek át, vagy a túloldalon a határvonal mentén vezettek. Az áruátvitel ezeken az utakon csak különleges engedély alapján történhetett. Ezeket az útvonalakat és utakat a postaforgalom is használhatta.

A határkerületben állandóan letelepült és gyakorlatra jogosult orvosok, állatorvosok és okleveles szülésznők, akik hivatásukat az átellenes határkerületben is gyakorolhatták, a határvonalon keresztül kerékpárral, motorkerékpárral (vámhivatali igazolási jegy birtokában) éjjel és nappal korlátozás nélkül, mellékutakon is közlekedhettek. A magukkal vitt

gyógyszerkészletből orvosságot csak végső esetben adhattak. A két kormány a határkerületben gyakorlatra jogosult orvosok, állatorvosok és okleveles szülésznők névjegyzékét, valamint az egészségügyi rendeletek végrehajtására vonatkozólag érvényben levő rendszabályokat kölcsönösen kicserélte és értesítette egymást az ezekben beállt változásokról, illetve kiegészítésekről.

A határkerületre nézve előnyös és szükséges, különleges személyi vagy gazdasági könnyítéseket az illetékes hatóságok közösen engedélyezték. A határszéli forgalom számára megállapított könnyítések nem érintették a kormányok azon jogát, hogy egészségügyi, állategészségügyi vagy más szükségesnek talált rendszabályokat léptessenek életbe.

Ezen tények alapján vált ez az intenzív határszéli forgalom a két világháború közötti időszak magyar határőrizetének sajátosságává, amely egyben meghatározta a határőrizet, és ezzel együtt a vámország felépítését, működését. *(Tévedés azt állítani, hogy a magyar-csehszlovák egyezményben foglaltak határozták meg a Magyar Királyi Vámország szervezeti felépítését. A testületet ugyanis jóval korábban felállították, mint amikor a két szomszédos ország között az egyezmény létrejött. A testület szervezete pedig lényeges szervezeti módosításokon fennállása során nem esett át. A Magyar Királyi Vámország továbbá egységes szervezeti felépítéssel végezte a Magyar Királyság valamennyi határszakaszán a határőrizeti teendőit függetlenül attól, hogy melyik szomszédos országgal mikor és milyen tartalmú egyezményt kötött a vizsgált időszakban a magyar állam. A két világháború közötti időszakban nem csupán a csehszlovák határon alakult ki kishatárforgalom. A magyar határőrizet történelmében a kishatárforgalom kezdete továbbá nem a trianoni békediktátum utáni időszakra tehető, mivel a kishatárforgalom, illetve annak felügyeleti rendszere a dualizmus időszakában alakult ki és virágzott a magyar-román és a magyar-szerb határon. Ezen időszakban és határszakaszokon kialakult tapasztalatanyag képezte a bázisát a két világháború között a kishatárforgalom reneszánszának. **a szerk.**)*

Az itt ismertetett szabályozások az északi határon 1938-ig, az Első bécsi döntésig volt érvényben, mert a terület-visszacsatolásokkal ezek a szabályok okafogyottá váltak és ezáltal érvényüket veszítették.

Jegyzetek:

¹ 1924/XXI.tc.

² A törvényjavaslatot a külügyminiszter 1927. VI. 1-jén nyújtotta be 161. szám alatt. A képviselőház külügyi, közgazdasági és földművelésügyi bizottságának együttes jelentése: 1927. VI. 20. a 262. sz. a. Képviselőházi tárgyalás: 1927. VI. 22. a 73. ülésben; harmadszori olvasás: 1927. VI. 23. a 74. ülésben. A felsőház külügyi, közgazdasági és közlekedésügyi bizottságainak együttes jelentése 1927. VI. 30. 106. Fh. sz. a Felsőházi tárgyalás: 1927. VII. 5. a felsőház 18. ülésében hagyta jóvá.
1927/XVII.tc.

³ Loc.cit. XIII. cikk.

⁴ Loc.cit. XVIII. cikk.

⁵ Loc.cit. XXVIII. cikk.

⁶ Loc.cit. XXX. cikk.

⁷ Loc.cit. „A” és „B” mellékletek.

⁸ Loc.cit. „B” melléklet.

⁹ Loc.cit. „C” melléklet.

¹⁰ Loc.cit. VI. cikk H pontja.

¹¹ Loc.cit. VIII.

¹² Loc.cit. „D” melléklet.

¹³ Loc.cit. „E” melléklet.

¹⁴ Loc.cit. „F” melléklet.

¹⁵ PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* I.köt. 110-112.p. + II. kötet. 499-506.p.

¹⁶ 1927/XVII.tc. „G” melléklet. op.cit.

¹⁷ Loc.cit.

¹⁸ - RAFFAY: *Magyar tragédia. Trianon 75 éve.*

- Idem: *Trianon titkai. Avagy hogyan bántak el országunkkal.*

¹⁹ 1921/XXXIII.tc.

²⁰ BOTOS

²¹ SUBA: *Magyarország határainak kitűzése és felmérése 1921-1925.*

²² PALOTÁS

²³ - PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* op.cit. I.köt. 73-76.p. + II. köt. 271-274.p. és 276-289.p.

- Idem: *A Magyar Királyi Vámórség a polgári magyar állam rendvédelmi testülete.* 81-90.p.

- KISS: *A Magyar Királyi Vámórség története.* 5-44.p.

²⁴ 1924/XXI.tc.

²⁵ PARÁDI: *A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a II. világháborúig.* 125-132.p.

²⁶ Idem: *Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között.* 42-48.p.

²⁷ 1924/XIX.tc. I.rész.

²⁸ *A Magyar Királyság és a Csehszlovák Köztársaság között a közös határpályaudvarok tárgyában megkötött első egyezmény 1923. III. 8-án kötötték meg. A második egyezmény 1926. X. 8-án lépett életbe.*

- *A Magyar Királyság és a Csehszlovák Köztársaság között a közös határpályaudvarok tárgyában megkötött egyezmény.*

²⁹ 1927/XVII.tc. op.cit. „E” melléklet. 1927/XVII.tc. „E” melléklet.

(Egyezmény a kisebb határszéli forgalom szabályozása tárgyában)

³⁰ 110 710/1927.PM.r.

³¹ Az igazolvány a személyleírason (2. oldal) és a láttamozáson (3. oldal) kívül tartalmazta a határszéli birtok (bérlet) (4. oldal), a gazdasági állatok (5. oldal), a munka és gazdasági eszközök (6. oldal), a gazdasági és legelőállatoktól nyert termények (7. oldal) leírását, a gazdasági eszközök és állatok állományában beállt változásokat (8-9. oldal). A hivatalos feljegyzéseken túl (10-12. oldal), a tudnivalókon (13-20. oldal) és az ellenőrző feljegyzéseken át (21. oldal), a ki és beléptetett vetőmagok és termények (22-27. oldal) felsorolásán túl magába foglalta a ki és belépés naptári előjegyzését (28-75. oldal).

³² Az igazolvány a személyleírason (2. oldal) és a láttamozáson (3. oldal) túl tartalmazta a magával vitt szerszámokat, munkaeszközöket (4. oldal), járműveket, fogatolt, igás- és legelőállatokat (5. oldal). Magába foglalta a szerszámok, munkaeszközök, járművek, fogatolt, igás- és legelő állatok állományában beállott változások előjegyzését (6-7. oldal). A hivatalos feljegyzéseken túl (10-12. oldal) a tudnivalókon (11-18. oldal) és az ellenőrző feljegyzéseken át (19. oldal) tartalmazta a ki és belépés naptári előjegyzését (20-22. oldal).

³³ Az „Alkalmi utilap” 2. oldala tartalmazta a határátlépés célját, okát, végcélját. A kijelölt átkelőhelyeket egyszer lehetett átlépni és a végcélon megszakítás nélkül három napig időzni. A 3. oldalon a személyleírás és az ellenőrzési feljegyzések voltak. A 4. oldal a tudnivalókat tartalmazta.

³⁴ Az osztrák határszakaszon rendszeresített okmányok elnevezései a következők voltak: Határszéli úti-igazolvány határkerületbeli lakosok részére (13 oldalas könyvecske), Határszéli úti-igazolvány határkerületbeli földbirtokosok (bérlok) részére (22 oldalas), Határátlépési alkalmi úttilap. A jugoszláv határszakaszon: Határátlépési igazolvány határszéli birtokosok (bérlok) részére (81 oldalas), Határátlépési pástorizigazolvány (19 oldalas), Határátlépési munkásigazolvány (21 oldalas). Az egyéb kategóriát az útlevél töltötte be.

³⁵ 111 060/1927.PM.kr.

³⁶ 111 111/1927.PM.kr.

³⁷ Magyarországon 1930-ban 3 365 község, 56 város, 9171 puszta, telep és egyéb lakott hely volt.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

MONOGRÁFIÁK, ÉS KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

- BOTOS (20. ;) — BOTOS László: *Trianoni szemelvények*. s.l., 2002, s.n. 67 p.
- KISS (23. ;) — KISS István Géza: *A Magyar Királyi Vámőrség története*. Budapest, 1996, Viva Média. 63 p. HU-ISBN 963 76 1922 4. /Tanulmányok, 2./ HU-ISSN 1416-0234.
- PALOTÁS (22. ;) — PALOTÁS Zoltán: *A trianoni határok*. Budapest, 1990, Interedition. 93 p. HU-ISBN 963 02 6215 0.
- RAFFAY (18. ;) — RAFFAY Ernő: *Trianon titkai. Avagy hogyan bántak el országunkkal*. Budapest, 1990, Tornado Damenija. 191 p. HU-ISBN 963 02 7639 9.
- RAFFAY (18. ;) — RAFFAY Ernő: *Magyar tragédia. Trianon 75 éve*. Budapest, 1996², Püski Kiadó. 233 p. HU-ISBN 963 90 4007 X.

TANULMÁNYOK

- PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. (26. ;) — PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X.évf. (2000) 11.sz. 42-53.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1999. április 20-án

- PARÁDI: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. (25.;
- PARÁDI József: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII.évf. (2007) 15.sz. 125-138.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2005. augusztus 27-én a szlovéniai Lendván hangzott el a Hajnal István kör által szervezett tudományos konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- PARÁDI: A Magyar Királyi Vámórség a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. (23.;
- PARÁDI József: A Magyar Királyi Vámórség a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordini)*, XIV.évf. (2014) 39-40-41-42.sz. 81-98.p. HU-ISSN 1216-6774.

KÉZIRATOK

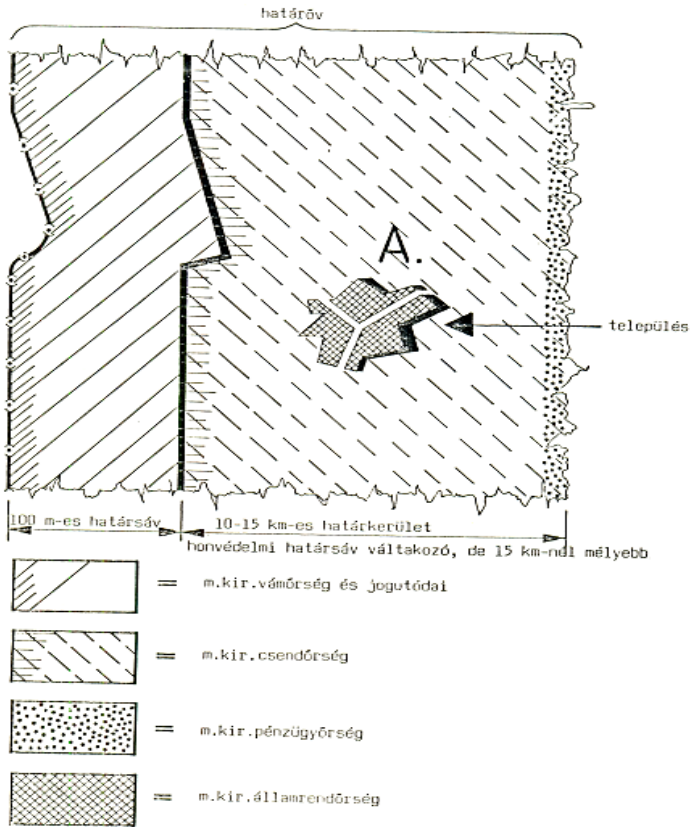
- PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* (15.;23.;
- PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* Kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1990. I.köt. 264 p. + II.köt. 265-567 p. melléklet.
- SUBA: *Magyarország határainak kitűzése és felmérése 1921-1925.* (21.;
- SUBA János: *Magyarország határainak kitűzése és felmérése 1921-1925.* Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE-BTK). Kézirat. Budapest, 1996.

JOGSZABÁLYOK

- 1921/XXXIII.tc. (19.;
- 1921/XXXIII.tc. az Észak Amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.

- 1924/XIX.tc. — 1924/XIX.tc. a vámjog szabályozásáról.
(27.;
- 1924/XXI.tc. — 1924/XXI.tc. a vámtarifáról.
(1.;24.;
- 1927/XVII.tc. — 1927/XVII.tc. a Csehszlovák Köztársasággal
(2.;3.;4.;5.;6.;7.;8.;
1927. évi május hó 31-én kötött kereskedelmi
9.;10.;11.;12.;13.;
szerződés becikkelyezéséről.
14.;15.;16.;17.;29.;
- 110 710/1927 PM.r. — 110 710/1927 PM.r. a magyar-csehszlovák
(30.;
- 111 060/1927.PM.kr. — 111 060/1927.PM.kr. a Csehszlovák Köztár-
(35.;
- 111 111/1927. M.kr. — 111 111/1927.PM.kr. a Magyar Királysággal
(36.;
- A Magyar Királyság és — A Magyar Királyság és a Csehszlovák Köz-
a Csehszlovák Köztár-
sáság között a közös határpályaudvarok
sáság között a közös határpályaudvarok tár-
gyában megkötött egy-
ezmény.
Értesítő a magyar királyi vámhivatalok részé-
re. Budapest V.évf. (1927) (IV. 15.) 5.sz.
(28.;
- Értesítő a magyar királyi vámhivatalok részé-
re, V.évf. (1927) 19.sz.
Budapesti közlöny LX.évf. (1927) 218.sz.
Budapesti közlöny, LX.évf. (1927) (X. 23.)
241.sz.

Határsáv, határkerület, határőv.



Forrás ! PARÁDI József: *A magyar állam határőrzete 1920-1941.* Hadtudományi kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1990, 493.p.

